

LUND UNIVERSITY

Från Pehr Stenbergs värld

Wienberg, Asger

Published in:
Scandia

DOI:
[10.47868/scandia.v90i2.27280](https://doi.org/10.47868/scandia.v90i2.27280)

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, A. (2024). Från Pehr Stenbergs värld. *Scandia*, 90(2), 345–347.
<https://doi.org/10.47868/scandia.v90i2.27280>

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
CC BY-NC

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Urkunder

Från Pehr Stenbergs värld

Alf Arvidsson, Ina Lindblom &
Richard Pettersson (red.)

Umeå universitet, 2023, 176 s.

Källpublikationer spelar en undanskymd men för den skull inte oviktig roll i dagens historievetenskap. Med en obestämd relation till forskningsfronten kan receptionen bli både långsam och sporadisk. I enstaka fall blir mottagandet varmare, vilket inte sällan beror på ett aktivt och ihärdigt lanseringsarbete. Till den senare kategorin hör *Pehr Stenbergs levernesbeskrivning* i fem band, en imposant påminnelse om att massdigitalisering blott kan komplettera, inte ersätta högkvalitativa tryckta källutgåvor. Umeåkommunministern Pehr Stenbergs (1758–1824) innehållsrika och frispråkiga reflektioner, nedtecknade över flera decennier på nära 5 000 sidor, har allt sedan utgivningsarbetets början för omkring 15 år sedan (de tryckta volymerna utkom 2014–2018) varit föremål för en veritabel kanoniseringsprocess. Specialnummer av tidskrifter såväl som forskningsartiklar, konferenspresentationer och populära föredrag har kantat författarens postuma triumftåg. Vid det här laget torde han kunna sälla sig till klassikerna inom svenskspråkig självbiografi.

Föreliggande antologi, redigerad av etnologen Alf Arvidsson, är resultatet av ett Umeåbaserat forskningsprojekt. Utöver att inledningsvis placera levernesbeskrivningen i en genrehistorisk kontext slår projektledaren Arvidsson fast en röd tråd: att med utgångspunkt i nämnda text utforska hur bondsonen Stenberg, som efter studier i Åbo och diverse informatorstjänster och vikariat fick fast tjänst i hemtrakten, fann sig till rätta med sin nya status som präst, gift man och landsortslärd i det sena 1700-talets Umeå. Målsättningen har samtidigt varit att sprida forskningsresultaten

på svenska till en bredare läsekrets – vilket kanske inte helt återspeglas i valet av en universitetsintern publiceringskanal. Rent innehållsmässigt syns likväl en god ansats till popularisering. Det gäller inte minst den första artikeln, där levernesbeskrivningens utgivare Göran Stenberg, Ola Wennstedt och Fredrik Elgh presenterar personen Stenberg, hans mastodontverk och dess krokiga väg till trycket. Av särskilt intresse är den ingående redogörelsen för själva utgivnings- och förmedlingsarbetet. Dessvärre saknas underrubriker, som hade kunnat vägleda läsaren genom de informationsrika sidorna, men det är en bisak. Det konstateras att genrefrågan är komplex – ett slags introspektiv självbiografi baserad på dagboksanteckningar – och att Stenberg faktiskt själv önskade sig en framtida publicering. Författarna argumenterar för dokumentets historiska värde och lyfter särskilt fram dess litterära influenser och funktion som portal till en mångfald av tidens sociala sammanhang. Sannolikt har de rätt i att Stenbergs ”tidsmaskin” är på god väg att bli ett standardverk, både av egen kraft och till följd av det ambitiösa tillgängliggörandet.

Alf Arvidssons två artiklar kretsar kring ständsresenärens Pehr Stenbergs sociala och i viss mån geografiska rörlighet. I den första undersöks hans förhållande till sitt sociala arv – en välkänd problematik i moderna klassreseskildringar men trots det en blind fläck i historisk forskning om social mobilitet. Att Arvidsson snuddar vid anakronismen genom att ta avstamp i sentida klassresenärers främlingskap blir här ingalunda något störningsmoment, tvärtom blir denna ansats en effektiv generator för frågor om hur tidstypiska och rumsspecifika erfarenheter av socialt avancemang kan vara. Med hjälp av begreppen habitus och identitetspraktiker riktas blicken mot landsortsprästen Stenbergs vardagliga hantering av bondesamhället och dess mentaliteter, en miljö han hade inpå knuten. Det visar sig att kommunministern ofta var erkännansam mot och försvarade

bönderna. Personliga kontakter med dem kunde vara en fördel i hans ställning, men de kunde också balansera på gränsen till det stigmatiserande, som när Stenberg ingick äktenskap med sin hushållerska. Desto mer angeläget var det då att försöka utstråla patriarkal auktoritet, vilket inte var helt enkelt med hans bakgrund. Vägen från bondstugan till prästgården var dock ganska upptrampad i ståndssamhället, kognitiva och sociala slitningar uppstod först i konkreta, alldagliga situationer när rollerna skulle hållas åtskilda och liminaliteten betvingas.

I Arvidssons andra bidrag studeras Stenbergs agerande då han i egenskap av präst strävade efter att inta och behålla en plats i Umeås herrskapsskikt. En bred teoretisk palett presenteras: kapital och habitus, strategier, sociabilitet och känslopraktiker. Det görs intressanta iakttagelser om Stenbergs sociala föreställningsvärld och moraliska måttstockar. I slutänden blir det dock en något rörig, huvudsakligen deskriptiv och klassificerande redogörelse för en 1700-talsprästs sociala liv. Avslutningsvis konstateras att dennes långsiktiga strategier gällde karriären, vetenskapen och tron, men att de vardagliga taktikerna i högre grad innefattade försiktighet, flit och kompromisser. På ett plan kan ett sådant resultat vara gott nog, men eftersom de bredare perspektiven uteblir undrar man om alla teoritunga begrepp behövdes för att nå dit.

En annan artikel, skriven av historikern Ina Lindblom, tar itu med Pehr Stenbergs upplevelser av svartsjuka, som är ett iögonfallande element i hans berättelse. Den känsloladdade svartsjukeskildringen är exceptionell för sin tid, vilket motiverar det mikrohistoriska företaget att låta en kontextualiserande analys av det enskilda fallet belysa ett fenomen med större allmängiltighet. Utifrån ett förvisso bräckligt forskningsläge noteras att svartsjukan tycks ha varit marginaliserad i dåtidens Sverige. Övertygande visas sedan hur Stenbergs bekännelser trots den

ogynnsamma jordmänen hämtade näring i romantiska kärleksideal, föreställningar om heder och ära, patologi och kroppslighet samt en religiös världsbild. Umeåprästens erfarenhetsvärld sätts i ett förklarande ljus, men den makrohistoriska bilden förblir på det stora hela orubbad – ett återkommande mikrohistoriskt dilemma. Valet att studera svartsjukesänslorna historiskt och i ett brett sammanhang av trosuppfattningar, föreställningar och ideal är däremot lov- värd, även om det finns tendenser, endast delvis undertryckta, till diagnostisering och psykologisering. Led vår sagesman av psykotiska vanföreställningar eller kanske tvångsmässig svartsjuka? Jag vill hävda att svaret inte nödvändigtvis berikar den känslolohistoriska analysen.

Antologins längsta och avslutande bidrag är museologen Richard Petterssons essä om Stenbergs positioneringar gentemot traditionellt tankegods och moderna upplysningsidéer i det författaren karakteriserar som en brytningstid. Tillvägagångssättet avviker från de övriga artiklarna. Textnära historiska analyser interfolieras av meta-reflektioner kring Stenbergs nutida relevans och mikrohistoriens möjligheter. Tyvärr resulterar de dubbla ambitionerna i en något snårig text, där utförliga historiografiska stycken rör sig ganska långt bort från ämnet allt medan centrala poänger sprids ut och upprepas. Författaren resonerar kring människohjärnans utveckling och begär lustmord på Freud. Essäformatet förkroppsligas i böljande och ordrika resonemang, som hämtar stöd i en lång rad mer eller mindre namnkunniga referenser och en del populärvetenskap. Tidigare forskning och teoribildning behandlas med förtrogenhet och bred blick, men inte helt konsekvent. Exempelvis får en debatt mellan två idéhistoriker på 1990-talet en central roll när Pettersson minutiöst närmar sig en kritik av diffusionstesiser: Stenberg måste förstås i egen rätt, inte som exempel på generella idéströmningar och tankemönster. De idé- och kunskapshistoriker som i närtid brottats med samma

frågor nämns överhuvudtaget inte, trots att de hade kunnat underlätta sökandet efter en utväg ur besvärliga dikotomier av typen centrum/periferi, individ/samhälle och tradition/modernitet. En viss åtstramning och ett striktare fokus på de verkligt intressanta reflektionerna – om Stenbergs representativitet och förhållande till sin föränderliga samtid – hade sannolikt gynnat texten och harmoniserat den med övriga antologibidrag.

Några nedslag i bondsonen Pehr Stenbergs strävan att göra sig hemmastadd i en nyvunnen social position – i denna avgränsade forskningsuppgift – rymmer ett påfallande rikt innehåll. Den märkvärde Stenberg framträder inte blott som ståndsresenär, utan som småstadsintellektuell, svartsjuk make och författare med välutvecklade känslspröt. Vertikala metaforer för social rörlighet ger vika för ett mångdimensionellt sociokulturellt rum och ett otal små positioneringar. Trots olikheter i teoretiska premisser och framställnings-sätt blir helheten större än summan av de specialinriktade delarna, inte minst tack vare de inledande, orienterande texterna som förtjänstfullt presenterar Stenbergs liv och verk för den oinvigde. Mikrohistoriens svåra konst hanteras elegant, så att resultaten inte blir begränsade till personhistoria. En ytterligare genomgång hade visserligen kunnat göras av översättningarna av vissa engelska citat och smärre obalanser mellan artiklarnas anslag och omfång, men överlag är skönhetsfläckarna få. Antologin övertygar om Stenbergs vikt och värde. Den är på samma gång en behändig introduktion och en mångbottnad analys av den respektingivande textmassa som levernesbeskrivningen utgör. Man vill hoppas att rönen också når den bredare spridning som författarna ställt i utsikt.

Asger Wienberg

Läromedel

Teori i historisk praktik

Martin Dackling & Sari Nauman
(red.)

Studentlitteratur, 2022, 315 s.

Historievetenskapens relation till och användning av teori är omdiskuterat. Inte minst framhålls det ofta att vi historiker gärna lånar teorier från andra discipliner men är sämre på att konstruera egna. Synen på historieämnet som i första hand empiriskt återfinns såväl hos studenter och en bredare allmänhet som inom disciplinen, en uppfattning som måhända förstärks av att många grundkurser i historia vid svenska lärosäten fortfarande lägger tonvikten vid att ge en översikt över historiska skeenden och händelser och att teori oftast introduceras först en bit in i studiegången. Det mest påtagliga undantaget från detta mönster är Södertörns högskola där både A- och B-kursen i historia håller ett explicit och genomgående genus- och interkulturellt perspektiv. Intressant nog verkar relationen mellan empiri och teori fortfarande i vissa inomdisciplinära sammanhang utgöra sprängstoff, inte minst om en ifrågasätter neutraliteten i den etablerade kronologin och de traditionella berättelsernas plats på historiekurser. Därför är det ytterst välkommet att det nu kommit en lärobok som tar ett samlat grepp om empiri och teorianvändning inom historievetenskaperna, och sätter teori i historisk praktik i fokus. Historisk framställning bygger ju alltid på teoretiska val, som bokens redaktörer Martin Dackling och Sari Nauman mycket riktigt framhåller.

Boken inleds med en introduktion som sedan följs upp av elva kapitel skrivna av författare från olika lärosäten och historiska discipliner. I och med att boken vänder sig till studerande i historievetenskapliga ämnen vid universitet och högskolor som ska skriva uppsats är det ett väl genom-